

„NINCS HATALMAM EMBEREK ÉS HELYZETEK FÖLÖTT”

Kozma György meg nem jelent reagálása A feladványra

Próbálom rávenni magam, hogy csak azért, mert Varga Domokos György engem is idéz cikkében, ne akarjak mindenáron megszólalni újra a zsidó-magyar szembenállás kérdésköre kapcsán. Nemrég azonban (ÉS, 2003. március 8.) Vörös Kati tollából láttam Varga cikkére reagálást, melyben a szerző megpróbálja visszatuszkolni a Kertész-méltató cikkírót az „antiszemiták” közé, oda, ahonnan írásával kikéredzkedik.

Van mód arra, hogy a megszokottól eltérő módon tekintsünk a zsidókra, ráadásul a XVII. Századi szombatosok (Péchy Simon) óta ez létező írásbeli hagyomány is Magyarországon. A „visszhangzók” jelentésű „jehudi” (zsidó) szó azonos értelmű a „békés-muszlimmal” és a „keresztény-felkentel”: mind arra utal, hogy az illető vallásos, legalábbis viszonyul egy nagyobb „Én”-hez. (Egyik sem etnikai jelző eredetileg). Hitler mondta, hogy a zsidók megbocsáthatatlan bűnt követtek el: feltalálták az „Én”-t és az együttérzést (Mózes: „Szeresd felebarátod”). A többi találmányuk is bosszantó: ellenezték a gyermekáldozatot Babilonban, a rabszolgaságot Egyiptomban és Rómában, bevezették a kereszténységet és az iszlámot (mindkettő főként a zsidó biblia-magyarázat leágazása), feltalálták a pénzgazdálkodást és a kommunizmust, valamint a szórakoztatóipart. Ráadásul mindezeket az újításokat ellenezték is (az első századi szadukeusok, a hetedik századi karaiták, a reneszánsz sabatajánusok, a felvilágosodás-ellenes haszidok és a neológ-nacionalista ellenes ortodoxok eme folyamatos ellenzék fő csoportjai.) Sok baj van a találmányaikkal, tehát mi sem egyszerűbb, mint rájuk haragudni. Ugyanakkor az is tény, hogy nem mindegyikük egyformán ludas e „bűnökben” s ezért nincs mese, „a zsidókról” beszélni általában s elítélőleg nem vall jó ízlésre, jó szívre, jó észre. Csak hát a jószívűséget, jóeszűséget nem lehet parancsszóra kikövetelni.

Elmeséltem párszor, hogyan bukkantam rá felnőtt koromban – s biztos nem vagyok ezzel egyedül – a szovjetista korban eltitkolt zsidó őseimre. Köztük legendás csodatévőkre és ellentétes iskolák vezetőire, Rásira, Majmonidészre, vagy épp Marxra és Dreyfuss-ra, valamint a szintén eltitkolt dzsentrí őseimre (Szapolyai, Hunyadi, Bethlen, Pázmány, Balassi, s egész a kamenyec-podolszki

vérengzésért felelős MTI-alapító Kozma Miklósig nyúlik sajnos a rokon-lista), és ráadásul köztük a muszlim ősökre (vegyes házasságok akadtak a XIV-XVII században nem is olyan ritkán.) Ezért mindegyik vallást felvettem, mindhárom ábrahámi hitbe „betértem” (hasonlóan sok XVII. századi szombatoshoz). Talán éppen abban reménykedtem, hogy így megúszom az egyoldalú állásfoglalást?

A fenti – anekdotikusnak tűnő – tények vagy szempontok arra vezetnek, hogy abszurdnak tartsam „a zsidók” bármifajta megbélyegzését vagy bálványozását, csakúgy, mint a „keresztények” vagy „muszlimok” sommás megítélését.

Ismerem és kedvelem Varga Dombit is, Kertész Imrét is, és emiatt rosszul érezném magam, ha egyiket meg akarnám védeni a másiktól. Nem is szorulnak rám. De nagyon fontosnak tartom, hogy kialakuljon egy nem-szélsőséges, nem-gyilkos-szívű jobboldal és ebben éppen olyan Varga Domokos-féle hangokra lehet szükség. Szemben Vörös Kati amerikai távlatú elképzelésével, szerintem csak azért, mert jobboldali szempontjai vannak Vargának, még nem „ér össze” Csurkával. A veszély reális, és szükség van ezügyben egyoldalú, pártos hangokra is. De ahogy a bibliamagyarázó bölcsek mondták olyan esetekben, amikor egy-egy szekta teljesen ellentétesen értelmezett valamit: „Mindkét igazság Istentől való.” Jobboldali vélemény nem létezhet és nem intézményesülhet anélkül, hogy meg ne fogalmazzon újra meg újra azt a „ressentiment”-t, ellenérzést, amit a konzervatívok az újítások és főként a kapitalista, valamint az ateista-liberális-szocialisztikus újítások kapcsán átélnek (s eme újítások iránti – érthető – zsidó lelkesedés miatt innen csak egy kis rosszkezd kell az antiszemita nézetekhez) Éppen ezért, e nézetek „evidencia”-érzete miatt fontos minden olyan jobboldali kezdeményezés, ami a Csurkáról való – akár felemás – leválasztódásra törekszik.

A jobb és baloldali világnézet egy emberben mozaikszerűen összefonódhat, de a közbeszéd szintjén egymással nem keveredhetnek. Aki jobboldali, az mást gondol a világról: máshogy – markánsabban, esetleg, ha ez gond, mint az utóbbi kétszáz évben, mióta a vadász-építő-katona férfiszerepet máshogy oldja meg a társadalom – határozottabban férfi, és máshogy nő, tehát máshogy és másra neveli a gyereket – esetleg megvédi a gyerek-verés melletti érveket...És emiatt nagyon fontos neki, hogy a „szilárd értékrend” oldóit „bűnösnek” tekintse. Amit egy baloldali viccesnek és vállvonogatásra indító apróságnak lát (pl. a „határtalan” – de hasznot hajtó – erotika-centrizmus a tévében), az a hagyomány-párti, tekintély-elvet nem elvető, a határok „tisztaságában” hívó jobboldali számára „mocsok” és szinte életveszélyesnek látja, ami miatt akár – bizony – gyilkosságra, vagy mindenképp gyilkos haragra gyúlhat. Ösztön-szinten és egyénenként ez minden emberben keveredik (tehát vannak baloldaliak, akik mondjuk cigányoznak, zsidóznak, s észre se veszik), de a közbeszéd terén tisztább fogalmazások adódnak. Ezért figyelemreméltóan nehéz dolog, hogy valaki a jobboldalon nyilvánosan azt mondja: ez a Kertész igenis jó

és hasznos nekünk is, mert új szempontokat ad egy érthetetlen ügyben, s mellesleg zsidó is. Mindegy, ő csak kivétel, a zsidók igenis bomlasztják a mi nemes ősi erőnket...Ide vissza kell jutnia valahogy. Tehát pl. „őszintén” a szemére kell vetni, mint Varga teszi, hogy mondjuk nem taglalja a (zsidó) keretlegények vagy (zsidó) ávósok szemétségeit.

Igenis nagy és fontos feladat eközben elismerni egy-egy „zsidó” remekművet vagy jótettet. (Szerintem ez a buzgó és naív igyekezet tűnik Petőcz György és Varga Kati számára „ravaszágnak” – ha bármelyikük a cikke írásakor ismerte volna Varga Dombit személyesen, tudta volna, hogy alig van nála kevésbé „ravasz” ember a pesti flaszteren. Történész diákként naponta rengeteg antiszemita és anti-anti szöveggel találkozom: a ravaszág nem erőssége az antiszemitáknak és azoknak sem, akiket mások annak tartanak s ők azt hiszik, végre megtalálták vagy keresik a „megoldást”, mint éppen Varga. Persze tudom, az tűnik „ravaszágnak”, hogy erősen hangsúlyozzák, mennyire méltányos és humánus például egy-egy zsidótörvény s ők mennyire ellenzik a „törvénytelen” pl. nyilas megoldásokat: mindig óvakodnak az „úri antiszemiták” „összeérni” az aktív gyilkosokkal.

Egyszerűen nincs mód arra, hogy a magyarországi zsidóság valamilyen módon „megússza”, hogy ebből az ellenérzésből rá is vetüljön. Ezzel együtt kell élnünk. Ahogy egy házasság is túléli, ha az egyik vagy másik fél türelmét veszti és haragosan szól a másikra. Ahogy egyetlen szőke nő sem ússza meg, hogy a szőke nőkről szóló viccekkel kapcsolatban valami egészséges közönyt ki ne fejlesszen. Pedig a szőke nőknek még annyi negatív (feltalálói, irigylésreméltó) szerep sem jutott, mint a zsidóknak”, s lám, mégis jó alanyai a köz-fantázia harag-rohamainak. A szőke nő villog – a szőkeség akaratlanul azonos a villogással – azzal, hogy nő: a nők, az anyák miatt vagyunk itt, mindenről ők tehetnek ...Talán ilyen módon lehet – á la Freud – megragadni e viccekben a nőgyűlölő agressziót (párhuzamba állítva a hasonló zsidó-ellenes haraggal: zsidók miatt tudunk istenről – „őstényről”, a felebaráti szeretetről – sőt, képzelhetné valaki, az istentagadásról és a hitetlenek kiirtásáról is).

Igazából még csak azt szeretném elmondani, hogy a Varga Domokos György által a 2003. január 10-i És-cikkében az én számba adott mondat („nincs hatalmam emberek...események, helyzetek, tárgyak és érzelmek fölött...csak a viselkedésem fölött”), eredetileg C.G. Jung ajánlása azoknak, akik *megoldhatatlan helyzetekbe*, konfliktusokba sodródnak. Fontosnak tartom, hogy egy tekintélyre hivatkozzam, hogy ha már szóba jött, ne „csak” én mondjam, hanem valaki, akinek sokan képesek hinni. Ez a jelszava azoknak az ex-addikt csoportoknak, ahova ön-segítés céljából olyanok járnak, akik valamilyen rossz – számukra károsnak tűnő viselkedésről le akarnak szokni. Azért említem sokszor írásaimban, s Varga azért idézi tőlem, mert a zsidóellenességet a haragmánia vagy konfliktus-addikció (amely a szenvedélybetegségek

jellegzetes tünete) egyik a esetének tartom. Senkit nem lehet lebeszélni róla, de saját magát bárki igenis leszoktathatja erről, ha rájön, hogy pont neki miért ártalmas. (Nem a zsidókat kell védeni, hanem a zsidógyűlölőket. Hiszen – ahogy Ungvári Tamás írja egy talmudi helyre hivatkozva – „Isten mindig az üldözöttekkel van. Akkor is, ha igazak üldöznek gonoszokat.”)

Mikszáth elmeséli, (mikor az író tudósítani leutazik Nyíregyházára a vérvád per miatt), hogy a tót parasztfiú, aki kijött érte az állomásra, nyugtatni kezdte, ne aggódjon, az ottani parasztnok tudják, hogy ez csak az urak játéka, s hogy a zsidók csak olyanok, mint más – hol ilyenek, hol olyanok. Mire Mikszáth:

- Honnan veszed, fiam, hogy én zsidó vagyok?
- Mert nem védi őket az úr.

Egy-két, talán nemcsak számomra érdekes paradoxonra szeretnék rámutatni röviden.

Varga: *„Minden azon múlik, van-e képességünk arra, hogy **a népcsoportokat ne tekintsük monolit tömbnek...**”*

Petőcz: *„Nyugodtan kijelentheti, hogy valamiféle **(negatív) zsidó vélemény... amely szerint nincs olyan, hogy zsidók, mert minden zsidó másképp gondolkodik, s a vélemény nem származásfüggő...**”*

Ez érdekes vitahelyzet. Varga sikeresen eljut odáig, hogy (már-már liberális módon) egyéneknek tekintse az üldözötteket és az üldözőket – s éppen Kertész Imre könyve juttatja el e felismeréshez. Vitapartnere mégis azt veti szemére, hogy nem ért egyet ezzel a – helyes, mert ártatlanokat nem élből elítélő – alapállással.

Vagy nézzünk egy másik ellentmondásos kérdést:

Varga: *„...kevésbé kiváló elmék még elvileg sem képesek belátni, hogy az **igazságtartalom nem függhet attól, hogy éppen melyikünk fejéből nézünk ki.**”*

Petőcz: *„A zsidótörvények elfogadásakor, a bevagonírozásál, vagy a gázkamrák bejáratánál **mik lehettek a kirekesztők igazságai?**”*

Természetesen itt is paradoxonokat súrol a beszélgetés. Nem véletlen, hogy a „héber” (ivri) szó „túlnani”-t jelent – latinul: „trans”-ot: a téma mindig a kétértelműség határán táncol, ezért alkalmas figyelemfelhívásra, botránnykeltésre vagy segítség-kérésre. Hiszen Varga éppen azt szeretné hangsúlyozni, hogy ha tragikus és elfogadhatatlan s nem mindenki által szándékolt végeredményre vezetett is, a tekintélytisztelő jobboldal és szélsőségei is „megérthető”

igazságokat képviselnek, amikor a zsidókra (máshol más kisebbségekre) vetítik szorongásaikat, mintegy őket téve szimbolikusan felelőssé a mindenkor éppen aktuális változásokért. Tehát valóban, Varga mondja azt (is), hogy igenis vannak „igazságai” azoknak, akik úgy látták, hogy az egyistenhit, a pénzgazdálkodás és az attól való megszabadulás kommunisztikus elvei részben a mindenhol az „idegen” „zsidók” által hirdetve bomlasztották fel az ősi, pogányabb, „természetesebb”, férfiasan-„tisztán” kegyetlenebb hierarchikus szerveződések. Petőcz pedig – aki szerint elvileg, liberálisként, minden más esetben persze meg kell értenünk a gyilkost is – a látszólag naív kérdéssel lehetetlenné teszi magát ezt a nehezen kikerülhető kérdés-felvetést. Hogyan lehetséges, hogy voltak emberek, akik egy percig is komolyan gondolták, hogy más emberek vagyonát elvehetik, életük felett rendelkezhetnek – elvont s a történelemben folyton változó jelentésű szavakat mágikusan használva a sokszínű valóság paradox tényeinek eltakarására, mint „nemzet”, „hagyomány”, „vér”, „becsület”...(Más kérdés, hogy dicső főuraink egymástól, akár rokonaiktól is elvették a vagyonukat, mondjuk boszorkány-váddal.)

A helyzet ugyanis az, hogy igenis mindig voltak olyanok, akik azt gondolták, hogy a „történelem igazsága” azt követeli, hogy igazságtalanok legyünk. Himmler ugyanúgy fogalmazott, mint a fiatal Lukács népbiztos: „A Történelem megbocsátja, ha magunkra vesszük ezt a bűnt” . Csak az egyiknél a zsidók kirablása és elpusztítása, a másik esetében az arisztokraták, a vagyonosok (köztük zsidók) kirablása és elpusztítása volt a „bocsánatos bűn”.

Varga: *”A világ „politikailag korrekt” véleményformálói s az általuk megdolgozott nagyközönség nehezen venné be – egyenesen holokauszt-relativizmusnak tekintené – ha az egyébként folyamatos megemlékezések iránya Auschwitztól (a megsemmisítőktől) Zeit és Buchenwald (azaz a munkatáborok) felé fordulna.,,*

Petőcz: *„A javaslat:...őrizzük meg Buchenwaldot, azért kérjünk bocsánatot, de Auschwitzot tagadjuk le...”*

Ezzel kapcsolatban csak az jut eszembe, hogy minden beszélgetés helyzetekben hangzik el. Olyan helyzetben, ahol végletesen embertelen kegyetlenségeket szeretnének egyesek (Varga „oldalán”) letagadni – talán az is eredmény, ha abban megegyezünk politikai vitapartnereinkkel, hogy bizony a kisebb kegyetlenség is aggasztó és elkerülendő. Ezért – hogy rámutatott a zsidógyűlölet összefüggésére minden más mindennapi haragmániával, s még olyanok is megértik, akik különben nem hívei a „zsidós” újításoknak, sőt a kegyetlenség-csökkentő újításokat kegyetlenségnek érzik – Kertész Imrének hálásak lehetünk, s Varga Domokos Györgynek szintén, amennyiben a „jobboldal” számára lenyelhetővé teszi a Kertész-békát...

Mert valóban vannak dolgok – és Auschwitz ilyen – amiről nem tudunk beszélni. Viszont vannak dolgok, amiről tudunk. A mindennapi kegyetlenségeink ilyenek. És szerintem az már nagy lépés, ha megpróbálunk odafigyelni arra, hogy ne akarjuk egymást percenként agyagba taposni (vagy mártírrá emelni): ebbe az irányba tett örvendetes első lépés a Varga Dombi munkája.

Nem véletlen, hogy voltak kezdeményezések, amelyek szerették volna „jelentéssé” szóval – a reformációt beteljesítve – lefordítani a nagy vallásmagyarázó „istenfiú” nevét, amely a keresztények és zsidók közti évezredes ellentét alapját érinti: Józós Késztes-nek nevezve például mindenki jobban értené, ki is ez a Szabadított-Olajos. Hasonlóképpen a „jehove” istennév eredetileg egy létige alak – jövő idő, műveltető forma: Léteztető (Teremtő) az értelme. (Pontosabban, hogy a sajátos egyszerre múlt-jelen-jövő aspektus is benne legyen: Levendítő.) A javaslat – hogy üres hangsorok helyett az eredetihez hasonló értelmes szavakkal utaljunk a transzcendenciára – nem talált követőkre. (Én egy múlt századi szerzőnél láttam a XVII. századi előfordulásra hivatkozva, de nem sikerült ellenőriznem a forrást.) Mindenestre az unitárius (áriánus-katar-albigens-huszita-lutheránus-kálvinista-anabaptista-szombatos) zsidózó szekták (akik szerint a Józós csak egy ember, gyerekei aztán épp köztük keveredtek el, kazárok, frankok, írek, skótok igazvérű” grál-legendái közt) évszázadokon át pusztítottak az igazi zsidókkal együtt az egyházi-császári (katolikus) oldal felől.

Ebben a fenti elmefuttatásban nem az a lényeg, hogy konkrétan vitatható, mert hagyományosabb elbeszélésekkel ütközik ez az értelmezés, hanem az, hogy rámutat egy ijesztő állandó történelmi sajátosságra: hogy emberek milliói teljesen téves információk alapján – szinte transzban, alteregókat, kollektív paranoid fantáziákat, tekintélyeket, pótszülőket követve, gyenge én-erejüket támogatandó – döntenek kisebb és nagyobb dolgokban, jelképpé varázsolva a valóság ilyen-olyan elemeit. (A régi és a mai antiszemitizmus elméletek többsége a lelki funkció – tekintélytisztelet, szerepzavar – vagy a nyelvi forma: a szimbolizáció, esetleg a kollektív tudatzavar, a „chimeraképzés” oldaláról közelít e kérdéskörhöz, lásd. Pinsker, Adorno, Volkov, Langmuir idevágó elméleteit.) Mindig van egy hivatalos „egyházi” ideológia – persze a különböző vallásokban vagy szektákban eltérő –, amely egy bizonyos értelmezést ír elő a „Jézus-Józós” jelenség – az Ideál – kapcsán, de egyénileg mindenki sokféleképpen magyarázza ma már magának mindezt. C.G. Jung a bevezetőben említett idézet mellett azt is javasolja a bármely káros viselkedésről leszokni kívánóknak, hogy egy „saját elképzelésük szerinti felső erőhöz” kapcsolódjanak. Az unitáriusok és a muszlimok például a Jézus-Józóst „csak” prófétának tekintik (leágazásaik, a szombatosok és a szufik gyakran az üldözött zsidók sorsára jutnak emiatt.) Egy másik ariánus-unitárius „saját elképzelés” a ma Vermes Gézával (korábban Renan-nal) fémjelzett „Józós csak egy a sok

zsidó mester közül” koncepció. Minden ilyen új értelmezés indirekt módon a zsidók elleni harag csökkentését csökkenti, s az ő tiszteletüket növeli. És az a közös bennük, hogy kisebb-nagyobb kompromisszumon alapulnak: mostantól például nem tagadom, hogy a zsidóság keresztényként, messiáshívőként is szemlélhető – tehát (mondja a „zsidózó” keresztény szekta) elvárom, hogy ők elfogadják az én messiás-hitemet (s e kérés persze új ellentét forrása lehet).

Minden igazságot lehet békés szándékkal és a megértés elmélyítése érdekében kifejtteni és terjeszteni és ugyanazokat lehet másokat ledorongolva, rossz hangulatot terjesztve tenni. És ha e témában valaki megszólal, nem ússza meg a félreértéseket. Kérdés, érdemes-e törekedni „megúszni” ezeket a vitákat, melyek, lehetnének itt-ott talán még jóízűek is.

Nincs hatalmunk mások felett. Csak a saját viselkedésünk felett.